

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2022

Marek Humenský

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta Bezpečnostně právní

Katedra kriminální policie

**Československá státní bezpečnost - postavení, činnost, používaná
terminologie**

Bakalářská práce

Czechoslovak state security - position, activity, terminology used

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

plk. doc. JUDr. Ladislav Pokorný, Ph.D

AUTOR PRÁCE

Marek Humenský

Praha 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 15.3. 2022

Marek Humenský

ANOTACE

Bakalářská práce má za cíl vytvořit ucelený pohled na Československou státní bezpečnost a její postavení v tehdejší bezpečnostní systém. Představit historii jejího vzniku a souvislosti, které utvářely její budoucnost, právní předpisy týkající se jejího vzniku, činnosti a působnosti. Dále se budu zabývat strukturálním uspořádáním Československé státní bezpečnosti v průběhu jejího působení. Práce se také zabývá činnostmi a používanými metodami. Součástí jsou i známé akce vedené Československou státní bezpečností a terminologie používané při činnosti, stejně tak, jako používané zkratky a jejich vysvětlení.

KLÍČOVÁ SLOVA

Československá státní bezpečnost * činnost * předpisy * struktura * terminologie * zkratky * bezpečnost * historie * akce * StB * Československo

ANNOTATION

The bachelor's thesis aims to create a comprehensive view of the Czechoslovak state security and its position in the then security system. Introduce the history of its origin and the context that shaped its future, the legislation concerning its origin, activities and scope. I will also deal with the structural organization of the Czechoslovak state security during its operation. The work also deals with the activities and methods used. It also includes well-known events led by the Czechoslovak State Security and the terminology used in the activity, as well as the abbreviations used and their explanations.

KEYWORDS

Czechoslovak state security* activity* regulations* structure* terminology* abbreviations* security* history * action* StB * Czechoslovakia

Poděkování

Poděkování patří vedoucímu bakalářské práce plk. doc. JUDr. Ladislavu Pokornému, Ph.D. za jeho pomoc a trpělivost. Dále knihovně Policejní akademie v Praze za umožnění přístupu ke zdrojům informací.

Obsah

Úvod.....	6
1 Vznik samostatného Československa.....	8
1.1 Český komitét zahraniční	8
1.2 Následný vývoj.....	9
2 Situace před rokem 1945.....	11
3 Rok 1945.....	13
3.1 Princip vojenské organizace	15
3.2 Princip podřízenosti.....	16
3.3 Rozdělení moci	16
4 Státní bezpečnost.....	18
4.1 Rozvědná část – ROZVĚDKA	20
4.2 Kontrarozvědná část – KONTRARozVĚDKA.....	20
4.3 Vojenská část – VOJENSKÁ KONTRARozVĚDKA	21
4.4 Další oblasti působnosti StB.....	21
5 Znamé akce Československé státní bezpečnosti	21
5.1 Akce BUKANÝR.....	22
5.2 Akce KOSTEL.....	24
6 Používaná terminologie a zkratky	32
6.1 Terminologie.....	32
6.2 Zkratky.....	33
6.3 Nejčastěji používaná terminologie a její vysvětlení v kontextu s používáním a činností StB	34
Závěr.....	43
Seznam použité literatury	45
Seznam příloh.....	49

Úvod

Československá státní bezpečnost je bezpochyby jeden z často zmiňovaných termínů, avšak ne zcela všem je znám tento termín tak dokonale. Samotné označení v sobě skrývá spoustu možných výkladů, častokrátě nepřesných a umožňujících mnoho různých interpretací. Cílem této bakalářské práce je uvést čtenáře do problematiky bezpečnostního aparátu od roku 1945 do současnosti, objasnit používané termíny jako je Československá státní bezpečnost, bezpečnost a zkratky, které často tyto termíny doprovázejí, avšak ne vždy jsou uvedeny zcela správně.

Rozsah práce neumožňuje vytvořit rozsáhlou časovou osu, která by zobrazovala podrobný vývoj Československého bezpečnostního aparátu, jenž procházel do dnešních dnů prochází velkým počtem reorganizací. Takové údaje jsou sice známy, avšak jejich samotná interpretace by byla na rámec této práce. Budu se tedy zabývat vznikem Státní bezpečnosti v roce 1945, vývojem po tomto roce, který byl bezpochyby důležitý i pro podobu dnešního bezpečnostního zřízení v České republice. Aby šlo porozumět významu Československá státní bezpečnost je třeba věnovat část práce okolnostem a situaci před rokem 1945, který byl velmi významný pro utváření Bezpečnosti jako takové. Proto jsem v úvodu uvedl stručný vhled do vzniku samostatného Československa a připomněl okolnosti, které vedly k jeho vzniku. Jedná se podle mého názoru o události, které bezesporu povedou k lepší orientaci ve zmiňované problematice.

Další část práce se zabývá přiblížením dvou akcí neodmyslitelně spojených s činností československé státní bezpečnosti. Na těchto dvou akcích je snadno pozorovatelné množství samotných postupů a forem používaných k dosažení svých cílů. Některé postupy a formy jsou poměrně snadno představitelné a jejich průběh by bylo možné bez problémů přiřadit k práci bezpečnostního sboru s daným zaměřením. Avšak můžeme pozorovat i jiné, řekněme méně konvenční způsoby provádění činnosti vedoucí k dosažení cílů. Pro lepší možnost porovnání těchto rozdílů jsem uvedl akce diametrálně odlišného charakteru. Odlišné jsou jak postupy, tak cíle obou akcí. Tyto cíle se mohou od všeobecné představy o činnosti Československé státní bezpečnosti lišit. Na povrch se dostává hlavně fakt, že ne vždy je představa blízká realitě.

S odstupem času můžeme v jednotlivých akcích spatřit dnes již dávno nereálné a stěží pochopitelné momenty. Avšak k samotnému spatření těchto momentů nás vede fakt odstupu času. Odstup času, náhled do širších souvislostí a znalosti následného vývoje. To jsou hlavní aspekty, které samotní účastníci rozhodně neměli k dispozici. Některé momenty a rozhodnutí se tedy mohou jevit spíše úsměvně a být zlehčovány. Je tedy dobré mít i jistý nadhled před vyřknutím hodnocení pro a proti.

Poslední část bakalářské práce se zaměřuje na používanou terminologii a zkratky. Uvádím v ní popis některých, převážně často používaných termínů, výrazů a zkratek. Ty mohou být často, i v dnešní době prezentovány v nesprávných souvislostech, nebo bez dostatečné znalosti jejich významu. Mou snahou tedy bude nabídnout základní vysvětlení a přiblížení těchto slov.

1 Vznik samostatného Československa

První světová válka, které začala vyhlášením 21. července 1914 zapříčinila odklad národních otázek v Rakousku – Uhersku do pozadí. Čeští politici zůstávali pasivní a snažili se nevytvářet záminky k jakémukoliv podnětu, jak na sebe upozornit na domácí půdě. České země lze považovat již od konce 19. století za nejmodernější národy Rakouska – Uherska. Avšak v průběhu první války docházelo ke snaze o likvidaci českých státních práv a jejich germanizaci vlivem toho, že se monarchie vzdala ochranné role pro své jednotlivé národy. Tento fakt vedl k emigraci T.G. Masaryka do zahraničí. V emigraci T. G. Masaryk prosazoval ve spolupráci s Milanem Rastislavem Štefaníkem a Edvardem Benešem vznik samostatného československého státu. Dne 14. listopadu 1915 formulovali svoje vize a úsilí o vzniku samostatného československého státu Prohlášením českého komitétu v zahraničí.

1.1 Český komitét zahraniční

Český komitét zahraniční byl prvním politickým orgánem odboje v zahraničí během první světové války. Byl založen na konci října roku 1915, a to ve spolupráci vůdců odboje T. G. Masaryka a Edvarda Beneše s představiteli českých a slovenských krajanských sdružení během pobytu T.G. Masaryka v Londýně. V Paříži 14. listopadu 1915 bylo podepsáno Prohlášení českého komitétu zahraničního a to poslanci říšské rady T.G. Masarykem a Josefem Dürichem, dále za spolky v Rusku Bohumil Čermák, za Národní sdružení v Chicagu Dr. Ludvík Fischer, Karel Pergler a Emanuel Voska, za Výbor české kolonie a českých dobrovolníků v Paříži František Kupka, za Československý socialistický spolek Rovnost v Paříži Antonín Veselý, za České konání v Anglii Jan Sýkora a František Kopecký a za redakci Čechoslováka v Petrohradě Bohdan Pavlů.

Obsah prohlášení byl informovat o vzniku Komitétu a jeho úsilí a snahu o samostatný československý stát. Informuje také o samotném politickém pozadí tamější doby a politické situaci společně s myšlenkami, které vedly k jeho vzniku. Prohlášení jde nazvat jako základní kámen československých snah o prosazení vzniku a uznání Československa za samostatné.

1.2 Následný vývoj

21. listopadu 1916 zemřel František Josef I a následné uvolnění monarchie ovlivnil nástup Karla I. Český komitě zahraniční se ve Francii mění na Národní radu československou, a to v roce 1916. Národní československá rada, jako reprezentativní orgán československého odboje vznikla z iniciativy Tomáše Garrigue Masaryka, Milana Rastislava Štefánika, Edvarda Beneše a Štefana Osuského a dalších vedoucích představitelů odboje. Zajímavostí je, že Štefánik v názvu rady prosazoval název pouze "česká" oproti Benešovi, který se přikláněl k názvu "československá". Předsedou rady byl T.G. Masaryk, funkce místopředsedů zastávali M.R.Štefánik a Josef Dürich. Edvard Beneš zastával funkci generálního tajemníka. Důležitou událostí, která ovlivnila následující vývoj situace byl únorový pád carského režimu v roce 1917. Tato okolnost takřka okamžitě ovlivnila Karla I, který usiloval o reformy ve své říši. Karel I zrušil tresty smrti pro Karla Kramáře a Aloise Rašína a mimo jiné ukončil německo – české snahy o vyrovnání. 30. května 1917 bylo obnoveno zasedání parlamentu a tím poskytnuta předlitavským národům možnost vyslovit svoje vlastní požadavky na následné formování zemí. Čeští poslanci zde prosazovali ustanovení československého státu. Na tento fakt Maďaři reagovali uzavřením Slovenska. T. G. M odcestoval do Ruska, kde mezitím docházelo k významným československým úspěchům. 2. července 1917 se v bitvě u Zborova výrazně vyznamenaly české legie. Tato okolnost vedle k tomu, že je ruský ministerský předseda Aleksandr Fjodorovič Kerenskij začal podporovat. K vyostření situace vedla okolnost nastolení bolševické vlády 7. listopadu 1917. Ta prosazovala právo národů na odtržení od dosavadních států. Jedním z výsledků činnosti Národní rady československé bylo vytvoření dekretu o vzniku Česko - Slovenské armády, který vydala 16. prosince 1917 francouzská vláda. Podle tohoto dekretu byla vytvořena a vznikla samostatná Česko – Slovenská armáda, která podléhal velení Československé národní radě v Paříži. Českoslovenští poslanci se dne 16.1.1918 usnesli na Tříkrálové deklaraci, ve které bez ohledu na budoucnost a osudy Rakouska vyřkli nárok na samostatnost Československa. Rakousko – Uherský ministr zahraničí Otto Czernin tuto deklaraci reagoval ostrou kritikou zahraniční i české domácí vlády T. G. Masaryka. Tento fakt vedl ke vzniku otevřeného protirakouského hnutí, do jehož čela se postavil dne 13.7 1918 nově

vzniklý Národní výbor československý, který se skládal z téměř všech soudobých politických stran.

Národní výbor československý byl orgánem československé politické scény na konci první světové války. Vznikl 13. července 1918 přetvořením z Národního výboru, co by do té doby orgánu, který sdružoval většinu českých politických stran zemí české koruny. Úkolem Národního výboru československého bylo vytvoření zákonů nového státu a příprava převzetí moci nového státu.

Již v květnu roku 1918 Slovenská národní strana souhlasila se vznikem samostatného státu a 30. května 1918 vznikla tzv. Pittsburská dohoda. Ta schvalovala spojení Čechů a Slováků v samostatném státě, ve kterém svoji samostatnou správu, parlament a soudnictví mělo mít Slovensko. Zaručovala tedy Slovákům vlastní samosprávu a uznání slovenštiny jako úředního jazyka a vyučovacího jazyka. Později se Pittsburská dohoda stala předmětem vnitropolitickým zápasu o autonomii Slovenska.

O 29. 6. 1918 uznala francouzská vláda Československou národní radu a následně poté v období června až září 1918 byla Československá národní rada uznána vládami Velké Británie, Japonska a 2. září také vládou USA, jako představitelku budoucího československého státu.

14. října 1918 byla v Paříži Československá národní rada přeorganizována na tzv. Prozatímní československou vládu s T.G. Masarykem jako premiérem.

18. října 1918 Prozatímní československá vláda vedená T.G. Masarykem vydala Masarykovu Washingtonskou deklaraci jako prohlášení nezávislosti československého státu. V deklaraci jsou uvedeny zásady nového československého státu, který měl být republikou, která zaručuje svým občanům svobody, dát ženám plná práva, chránit menšiny, zaručit úplnou svobodu svědomí, vědy a náboženství, literatury a umění, slova, tisku a práva shromažďovacího a petičního apod.

28. října v Praze došlo k vyhlášení československé samostatnosti představiteli Národního výboru československého a byl vydán první zákon nesoucí název zákon o zřízení samostatného státu československého státu,

vyhlášen byl ve Sbírce zákonů, ale až pod č. 11/1918 Sb. z. a n. Autorem původního textu zákona je JUDr. Alois Rašín.

Následně 14. listopadu 1918 bylo z Národního výboru Československého vytvořeno Revoluční národní shromáždění, také Národní shromáždění československé jakožto nejvyšší zastupitelský a zákonodárny orgán v době vznikajícího Československa. To předalo výkonnou moc první československé vládě Karla Kramáře, kterou do té doby měla Prozatímní československá vláda. A zvolilo T. G. Masaryka prvním prezidentem Republiky Československé.

2 Situace před rokem 1945

Pro získání základního přehledu o situaci v roce 1945 a o okolnostech vedoucím ke vzniku nových poválečných bezpečnostních sborů je potřeba uvést následující:

„Státní bezpečnost a zpravodajská služba v letech 1918-1939 prošla několika změnami. Služby spadaly pod ministerstvo vnitra a zemské úřady. Zvláštní postavení měl zemský policejní úřad v Praze, vykonával některé funkce celostátní. V roce 1937 se uskutečnila reorganizace státně bezpečnostní, a zejména zpravodajské složky, vzniklo oddělení s názvem „Prezidium, oddělení pro státní bezpečnost“, zkratka STB. Podle odhadu Studijního ústavu ministerstva vnitra z roku 1954 pracovalo v útvarech státně bezpečnostních a zpravodajských v druhé polovině třicátých let kolem 500 specializovaných pracovníků. Skutečný počet se rozšiřoval o pracovníky se stejnou činností v policejních útvarech řízených ministerstvem vnitra, jakož i v jiných odděleních státního aparátu.“¹

„Nové politické a mocenské uspořádání poválečné Evropy mělo ve svém důsledku také vliv na osvobozené Československo. Po porážce fašistického Německa usiloval Sovětský svaz o získání pozice první evropské a druhé světové

¹ ZIKMUNDOVSKÝ, Zdeněk. *Organizace státobezpečnostní a zpravodajské služby v ČSR 1919-1938 a 1945-1948, rukopis* (zpracováno pro odbornou komisi MV v březnu 1990). Převzato z: ¹ KAPLAN, Karel, *Protistátní bezpečnost 1945-1946 Historie vzniku a působení STB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha: Plus roku 2015, 2015. ISBN 978-80-259-0364-3, str.17.

velmoci. Osvobození Československa a dalších evropských zemí Rudou armádou mělo posloužit záměru SSSR podmanit si tyto okolní státy politicky a vytvořit z nich sféru svého vlivu. K tomu přispěl i stále existující pocit ohrožení z případného opětovného rozmachu Německa. Českoslovenští představitelé viděli v Sovětském svazu záruku státní samostatnosti a zároveň ochránce svých práv na mezinárodním poli.“²

Karel Kaplan uvádí:

„Před válkou existovala policie státní, tajná a politická. Avšak Státní bezpečnost, také tajná a politická, byla ve skutečnosti pravým opakem oné předválečné. Protiklad vyplývá přinejmenším z dvou faktů:

1. Předválečná působila v demokratickém státě a podřizovala se jeho ústavě a zákonům
2. Poúnorová působila v diktátorském režimu, který jí umožňoval páchat nezákonnosti a zločiny, a dokonce k nim vybízel.

„Posláním předválečné tajné státní policie bylo chránit demokratické uspořádání státu, jeho jednotu a existenci před vnějšími nepřáteli a jejich domácími spojenci, ta poúnorová naopak sloužila k ochraně monopolní, totalitní nadvlády jedné strany, tedy komunistické diktatury.“³

Podle mého názoru je také zajímavá otázka, zda byla rozdílnost tak velká a zda vůbec můžeme uvažovat o nástupnictví. Kaplan na tuto otázku částečně odpovídá:

„Znatelné rozdíly vyplývají také ze srovnání Státní bezpečnosti ze tří poválečných let s tou poúnorovou. Její struktura a činnost nebyly takové jaké jsou známy ze čtyřicetiletého řádění po únoru 1948, ačkoliv od podzimu 1947 lze

² DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1952(Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2007. ISNB 978-80-86621-27-2, str. 16.

³ KAPLAN, Karel, *Protistátní bezpečnost 1945-1946 Historie vzniku a působení STB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha: Plus roku 2015, 2015. ISBN 978-80-259-0364-3, str.17.

pozorovat, jak do úkolů ukládaných ústřednou pronikaly a jak sílily prvky, které skrývaly předzvěst poučivých praktik.“⁴

3 Rok 1945

„V roce 1945 nastaly už na postupně osvobozovaném území a po skončení války v celém Československu složité a neklidné poměry z hlediska bezpečnosti občanů, majetku i s státem. Taková situace provází konec každé války⁵, zvláště tak velké a kruté. Úspěšné řešení obtížné situace do značné míry závisí na schopnosti státní správy a času, kdy vláda dostane vývoj pod kontrolu. Důležitým nástrojem k obnově pořádku jsou organizované útvary státní moci – Bezpečnost a armáda. Právě v této době se utvářela nová a přetvářela dosavadní Bezpečnost-Její poslání, konkrétní úkoly, organizaci a činnost ovlivňoval běh více i méně dramatických událostí. Jak dědictví stále živé minulosti a vyrovnávání se s ní, tak výstavba, nové republiky“ a spory o její podobu.“⁶

Z důvodu napnuté situace bylo potřeba hledat řešení a základem se stal:

„Košický vládní program, vzešlý z iniciativy komunistů, který byl přijat na schůzi představitelů Národní fronty 27.března 1945 v Moskvě a který byl slavnostně vyhlášen 5. dubna 1945 na schůzi československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků v Košicích. Představitelům komunistické strany se podařilo, v důsledku neexistence návrhů jiných politických stran, prosadit do vládního programu všechny pro ně zásadní požadavky, všechny bezprostřední úkoly, hlavní principy a směry výstavby nového lidově demokratického státu podle představ vedení KSČ.“⁷

⁴ KAPLAN, Karel, *Protistátní bezpečnost 1945-1946 Historie vzniku a působení STB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha: Plus roku 2015, 2015. ISBN 978-80-259-0364-3, str.17.

⁵ 2.světová válka, globální válečný konflikt 1.9.1939-2.9.1945

⁶ KAPLAN, Karel, *Protistátní bezpečnost 1945-1946 Historie vzniku a působení STB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha: Plus roku 2015, 2015. ISBN 978-80-259-0364-3, str.18.

⁷ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1952(Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2007. ISBN 978-80-86621-27-2, str. 16.

Kaplan označuje za důležité rozhodnutí pro další vývoj Bezpečnosti sestavování vlády. Dne 4.dubna 1945 byl vládou jmenován ministrem vnitra komunistů Václav Nosek. Nový ministr vnitra Nosek poprvé promluvil k pracovníkům ministerstva vnitra 15. května 1945 v Praze na prvním shromáždění pracovníků ministerstva vnitra. Zde také vyhlásil nový směr výstavby nového bezpečnostního sboru. Ponecháním očištěných příslušníků četnictva a policie měly být získán čas na vycvičení nových útvarů. Kaplan se vyjadřuje: „*Otvíral se prostor pro budování pozic komunistů v bezpečnostních složkách.*“⁸ Toto tvrzení doplňuje a potvrzuje Dvořáková:

*„Nedílnou součástí vládního programu byla také nová, do detailů propracovaná koncepce bezpečnostní politiky. Již během války probíhaly diskuse o poválečném uspořádání československého bezpečnostního aparátu mezi představiteli KSČ v Moskvě a čs. exilovou vládou v Londýně. Již tehdy KSČ prosadila obsazení ministerstva vnitra svým zástupcem.“*⁹

To mělo za následek věnování pozornosti zvláště při tvorbě nového směru bezpečnostní služby. Dvořáková uvádí, že byly stanoveny hlavní úkoly, a to postihnout a vydat soudu a trestu všechny válečné provinilce, zrádce, vědomé a aktivní pomocníky německých a maďarských utlačovatelů, také odzbrojit a zajmout zbytky armád nepřátel a nepřátelských skupin, aktivně bojovat proti ozbrojeným tlupám, které se doposud ukrývaly v lesích a zajistit střežení Němců, zrádců a kolaborantů.¹⁰

Návrh ministra Noska schválila první poválečná vláda ještě na zasedání v Košicích. Toto usnesení obsahovalo dva organizační principy:

Princip vojenské organizace

Princip dvojí podřízenosti

⁸ KAPLAN, Karel, *Protistátní bezpečnost 1945-1946 Historie vzniku a působení STB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha: Plus roku 2015, 2015. ISBN 978-80-259-0364-3, str.25.

⁹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1952(Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2007. ISNB 978-80-86621-27-2, str. 16.

¹⁰ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1952(Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2007. ISNB 978-80-86621-27-2, str. 16.

Základem byl fakt, že Bezpečnost je jedna celostátní organizace řízená jednotnými zásadami; sbor tvoří tři útvary – uniformovaný, pohotovostní a neuniformovaný. V roce 1945 se členily do pěti složek: pořádkové, kriminální služby, Státní bezpečnosti, zpravodajské služby a pohotovostního pluku. Tato struktura Sboru národní bezpečnosti se v následujících letech upravovala, ale dělení na tři základní části přetrvávalo.¹¹

Kaplan dále vysvětluje trochu odlišnou situaci, která se odehrávala na Slovensku.

Kaplan vysvětluje organizační principy schválené poválečnou vládou takto:

3.1 Princip vojenské organizace

Tento princip zajišťoval jednotné a centralizované řízení, závaznost rozkazů a pokynů pro všechny podřízené útvary. Na vrcholu této pomyslné pyramidy stálo ministerstvo v čele s ministrem a jemu podřízená hlavní velitelství či úřadovny jednotlivých složek. Na Slovensku příslušela velká pravomoc, téměř ministerská, pověřenectvu vnitra a jeho sedmému odboru¹²

Rozdělení organizační struktury takřka všech složek popisuje Kaplan takto¹³:

Ústřední velitelství (hlavní nebo ústředna) – jako součást ministerstva vnitra

Zemská a oblastní velitelství - nazývané úřadovny

Okresní velitelství – nazývané pobočka

Místní velitelství a stanice (pouze u pořádkové služby)

¹¹ KAPLAN, Karel, *Protistátní bezpečnost 1945-1946 Historie vzniku a působení STB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha: Plus roku 2015, 2015. ISBN 978-80-259-0364-3, str.26.

¹² KAPLAN, Karel, *Protistátní bezpečnost 1945-1946 Historie vzniku a působení STB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha: Plus roku 2015, 2015. ISBN 978-80-259-0364-3, str.26.

¹³ tamtéž

3.2 Princip podřízenosti

Tento princip spočíval v postavení Bezpečnosti jako výkonného orgánu správních institucí, a to národních výborů. Kaplan dále uvádí, že u všech složek příslušela poměrně rozsáhlá pravomoc zemským národním výborům a pověřenectvu vnitra, jejich bezpečnostním komisím a bezpečnostnímu referentovi. Také v okresech disponovaly pořádkové služby, kriminální služby a Státní bezpečnost pravomocí vůči bezpečnostním útvarům, byť menší. Výjimku tvořil pohotovostní pluk a zpravodajství. Místní národní výbory mohly spolupracovat s místními stanicemi Veřejné bezpečnosti.

3.3 Rozdělení moci

Ještě před jmenováním nové vlády podepsal v Praze v roce 1945 prezident republiky prof. JUDr. PhDr. Edvard Beneš, GBE, dr. h. c. mult. ústavní dekret č. 1/1945 Sb. o nové organizaci vlády a ministerstev v přechodné době. Na základě tohoto dekretu vzniklo nové Ministerstvo vnitra ČSR jako správní úřad a jeho úkolem bylo řízení systému národních výborů a výkon bezpečnostních úkolů, které vyplývaly z Košického vládního programu.

Jako dalším východiskem pro poválečné řešení otázek vnitřní zprávy v osvobozeném Československu měl být dekret prezidenta republiky ze dne 4. prosince 1944 o národních výborech a Prozatímním národním shromáždění č.18/1944. Dvořáková uvádí, že tento dekret předpokládal, že po osvobození budou na základě voleb ustanoveny místní, okresní a zemské národní výbory jako prozatímní orgány veřejné správy, které budou podřízeny vládě. Ministerstvo vnitra by tak zůstalo vrcholným orgánem správní i výkonné moci. To znamená, že by mu národní výbory zůstaly podřízeny.¹⁴

Tady je vidět rozdíl oproti bezpečnostní politice, kterou v té době prosazovala a z které vycházela KSČ. Hlavním rozdílem je to, že KSČ předpokládala „vládu lidu budou představovat revoluční národní výbory, které později získají nejen správní, ale i výkonnou pravomoc. Vedení KSČ se proto

¹⁴DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1952(Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2007. ISNB 978-80-86621-27-2, str. 16-17.

*snažilo za každou cenu ovládnout bezpečnostní aparát prostřednictvím národních výborů*¹⁵

Přijetím vládního nařízení č. 4 Sb. dne 5. května 1945 o volbě a pravomoci národních výborů byla správa všech veřejných záležitostí svěřena okresním a zemským národním výborům, za předpokladu, že již nebyly svěřeny do správy jiným veřejným orgánům. Tím, že doposud nebyl schválen prezidentský dekret nemohlo se ministerstvo vnitra opřít o žádnou jinou zákonnou normu. Následkem byl fakt, že péče o vnitřní národní bezpečnost byla svěřena výkonnému orgánu správy národní bezpečnosti. To znamená Sboru národní bezpečnosti., tj. zemský stupeň samosprávy.¹⁶

V prvních poválečných týdnech charakterizoval bezpečnostní situaci chaos a nepřehlednost. Dá se říct, že vedle sebe současně vykonávaly službu dva druhy příslušníků. První skupinou byli policejní a četnické sbory, předváleční obecní strážníci a obecní strážníci protektorátní. Druhou skupinou byli příslušníci nově se rodícího Sboru národní bezpečnosti. V každá z těchto skupin probíhaly rozdílné procesy. Skupina policejních a četnických sborů, skupina obecních strážníků předválečných a protektorátních prováděla očistu od těch, kteří neprošli prověrkou okupační minulosti. Druhá skupina příslušníků SNB prováděla ještě v červnu 1945 nábor staronových příslušníků z řad vybraných revolučních jednotek a partizánských jednotek, také z řad těch, kteří se vrátili z koncentračních táborů a nacistických věznic. Podmínkou byla i u této druhé skupiny státní, mravní a národní spolehlivost.¹⁷

Dalo se očekávat, že mezi oběma skupinami budou panovat nepřátelské a napjaté vztahy. Tyto vztahy rozhodně nepomáhaly a práci spíše ztěžovaly, a to v takové míře, že se na ministerstvo vnitra dostávalo nespočet stížností.

Argumenty stran byly pochopitelné. Komunistická strana neskrývala svoje pochyby a nespokojenost se zařazení vysokého počtu příslušníků převedených

¹⁵DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1952(Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2007. ISNB 978-80-86621-27-2, str. 17.

¹⁶ tamtéž

¹⁷ KAPLAN, Karel, *Protistátní bezpečnost 1945-1946 Historie vzniku a působení STB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha: Plus roku 2015, 2015. ISBN 978-80-259-0364-3, str.26-27.

do nového sboru, stejně tak jako veliký počet příslušníků ponechaných ve svých velitelských funkcích. Další argumentem byla údajná nedostatečná očista příslušníků přicházejících z bývalých útvarů.

Ostatní politické strany nebyly nadšeny z plánované výstavby Sboru národní bezpečnosti. Jejich výhrady především směřovaly k ustanovování nových útvarů a odklonění se od předválečné organizace policejní služby. Nepříznivé důsledky mělo mít také to, že byli propuštěni zkušení policisté, často dlouholetí odborníci a na jejich místa byli ve velkém přijímáni nováčci. Tito nováčci navíc ani neprošli šetřením své národní, státní a mravní spolehlivosti. Zpráva pro ministerstvo vnitra uvádí, že sám zemský velitel plk. Veselý-Šteiner se vyjádřil, že pro neschopnost bude potřeba dobrou polovinu družstva propustit. Někteří přesto považovali vznikající strukturu za provizorium a brali ji jako bezprostřední následek povalečné situace, který zanedlouho pomine.

4 Státní bezpečnost

Poprvé se lze s termínem Státní bezpečnost v československých podmínkách setkat již v lednu roku 1938. U Policejního ředitelství v Praze bylo zřízeno Presidium, oddělení pro státní bezpečnost, zkratka StB. Zřízeno bylo v souvislostech s ohrožením státu ze strany nacistického Německa. Presidium sloužilo jako oddělení, sloužící ke shromažďování informací, které by československé vládě měly pomoci. Československá vláda tehdy byla vystavena tehdejšímu mezinárodnímu tlaku. Ale po přijetí Mnichovské dohody byla činnost Presidia, jako součásti Policejního ředitelství ukončena.

Po konci druhé světové války dostalo spojení Státní bezpečnost jiný, odlišný význam. Zajímavostí je, že zkratka StB zůstala stejná. Samotné postavení Státní bezpečnosti určoval zákon č. 149/1947 Sb. ze dne 11. července roku 1947 o národní bezpečnosti.

Hlavním úkolem bylo vyšetřování Státní bezpečnosti byl tedy boj proti vnějšímu a vnitřnímu nepříteli, další oblastí bylo zabezpečování úniku státních tajemství, hospodářského nebo služebního tajemství. Prováděla vyšetřování a zatýkání osob. Dále domovní prohlídky a preventivní opatření. Zdrojem bylo zpravodajské získávání informací. To mělo zabránit ohrožení státního zřízení

ČSR. Činností StB bylo také bylo vyšetřování trestné činnosti z okupační doby 1939 – 1945 a retribuemi. Zákon č. 149/1947 Sb. předpokládal, že vláda sloučí svým nařízením státně bezpečnostní složku se složkou kriminální, když se sníží rozsah jejich úkolů. To se ovšem nikdy nestalo.

31. prosince 1947 byly pod jednotnou instituci Státní bezpečnost sjednoceny zpravodajské a státně bezpečnostní složky.

Po únoru 1948 posilovala pozice Státní bezpečnosti. Hlavním úkolem této samostatné mocenskopolitické síly bylo odhalování nepřítel komunistického režimu. Připravovat proti nim procesy, ve kterých byli před veřejností odhalováni a usvědčováni. Tato fakta vedly k všeobecnému vytváření atmosféry strachu v tehdejší společnosti. Samotné vyšetřovací praktiky Státní bezpečnosti tento strach ještě více prohlubovaly. Jednalo se například o psychický a fyzický nátlak a vyslýchané a uvězněné osoby. Vyhrožování postihem rodinným příslušníkům a příbuzných vězněného. Nekonečně dlouho trávající výslechy doprovázené mlácením obuškem, mučení elektrickým proudem nebo neposkytování stravy v době věznění. Dalšími praktikami bylo zavítání do temných místností provázené opakovaným buzením, případně odepření spánku. Využívaly byly také o něco méně bolestivé praktiky. Jednalo se například o nasazování informátorů do společných cel s uvězněnou osobou, s vidinou navázání důvěry mezi objektem zájmu Státní bezpečnosti a informátorem. Ten samozřejmě případně, získané informace předával poslušně příslušníkům.

Během října roku 1948 byla zřízena Skupina I – Bezpečnost, a to v rámci ministerstva vnitra. Součástí Skupiny I se stalo Velitelství Státní bezpečnosti, označované také jako odbor StB. Byly také vytvořeny krajské a okresní struktury StB. Do roku 1953 probíhaly uvnitř StB a Ministerstva vnitra časté strukturální změny. Úkoly a zadání zůstávala stejná.

V letech 1950 – 1953 bylo zřízeno Ministerstvo národní bezpečnosti. Existence tohoto ministerstva ještě více zdůraznila Státní bezpečnost a její pozici.

Novelizovaným zákonem o Národní bezpečnosti č. 286/1948 Sb. ze dne 21. prosince 1948 byla legislativně potvrzena mimořádná pozice Státní

bezpečnosti. Státní bezpečnost, plnění úkolů a záměry KSČ se tedy stala důležitou součástí v represivním aparátu ministerstva vnitra.

Státní bezpečnost, co by tajná politická policie tedy vznikla v roce 1945. Svoji existencí po celou dobu fungování totalitního režimu patřila k hlavním pilířům komunistického režimu u nás. Do každodenního života celé československé společnosti zasahovalo svojí činností. Byla součástí nového poválečného uspořádání policejního aparátu, a to Sboru národní bezpečnosti. Ovšem postupem času ji ovládla Komunistická strana Československa a využívala ji jako hlavní nástroj k dosažení a uchopení svojí moci. V únoru roku 1948 po převratu se velkou měrou spolupodílela na upevňování moci režimu Komunistické strany Československa. Tento režim v podstatě chránila až do jeho konce. Jako součást Sboru národní bezpečnosti byla uvedena v zákonech o Sboru národní bezpečnosti jen jako jeho součást. V podstatě se nikde přesně neuvádělo, co je její konkrétní úkol a z jakých složek se skládá. Řízena byla nařízeními a rozkazy ministra vnitra.

Státní bezpečnost byla v podstatě v letech 1953 – 1989 organizována podle svých zájmů a činnosti, kterou prováděla do jednotlivých správ. Zájem těchto správ byly tyto oblasti:

4.1 Rozvědná část – ROZVĚDKA

Její hlavním úkolem bylo provádět a vykonávat politickou, vědeckotechnickou a hospodářskou špionáž. Jejím dalším zaměřením byla dezinformační a diskreditační činnost. Veškeré tyto aktivity byly prováděny v zahraničí.

4.2 Kontrarozvědná část – KONTRARozVĚDKA

Její hlavním úkolem byl boj proti vnějšímu a vnitřnímu nepříteli. Jednalo se tedy o činnost proti působení zahraničních rozvědek na našem území. Stejně tak proti spolupracovníkům zahraničních rozvědek působících na našem území. A působila také proti potenciálním všem odpůrcům komunistického režimu.

4.3 Vojenská část – VOJENSKÁ KONTRARozVĚDKA

Byla to původně samostatná složka armády, která byl v roce 1951 převedena do oblasti působnosti StB. Jejím cílem byl boj proti rozvědkám cizí moci a jejich spolupracovníků působících v ozbrojených silách na našem území.

4.4 Další oblasti působnosti StB

Útvary pasů a víz

Vyšetřovací útvary

Útvary zpravodajské techniky

Šifrová služba

Vyšetřovací útvary

Útvary pro sledování osob, zastupitelských úřadů a jiných zařízení

Ochrana státních a stranických činitelů

Kádrové a školící útvary a útvary výpočetní techniky

Statisticko - evidenční útvary

Během celého období působení komunistického režimu v Československé republice byl StB důležitým mechanismem používaným KSČ v souboji s opozicí. A právě přes Státní bezpečnost komunistická strana mohla útočit na své oponenty.

5 Známé akce Československé státní bezpečnosti

Československá státní bezpečnost se měla poměrně velkou oblast působnosti. Jednotlivé správy měly na starost problematiku, která vyplývala z jejich názvů a zaměření. Existující problematika vlastně byla důvodem jejich existence. Není tajemstvím, že okruh zájmů a působnosti byl z části známý. Objevovaly se ovšem i aktivity, které byly z velké části, nebo i zcela utajovány. Jediným důkazem tedy dnes je poměrně obsáhlá dokumentace práce jednotlivých správ, které tuto dokumentaci vedly a ukládaly do spisů. Po skončení

činnosti byly tato zprávy uloženy povětšinou do archivů bezpečnostních sborů. Tyto informace jsou nyní průběžně zveřejňovány a jejich obsah je dostupný v archivech bezpečnostních sborů. Tento fakt nám umožňuje podrobněji nahlédnout do způsobů práce, motivaci a někdy i zcela zbytečné snahy příslušníků splnit zadané úkoly. S odstupem času proto mohou některé akce vedené StB z dnešního pohledu být více, či méně úsměvné.

Ve své bakalářské práci se zaměřím na dvě akce StB. V první akci s krycím názvem BUKANÝR, se jedná o ukázkou zpravodajsky zajímavé situace, se zaměřením příslušných orgánů výhradně na zpravodajskou činnost. Dá se tedy říct, že tato akce je příkladem jednání a chování příslušných orgánů při klasické zpravodajské činnosti. Takovouto činností a její průběh si zajisté každý představí, třeba na základě všeobecného povědomí o zpravodajské práci, nebo po shlédnutí filmů, případně po přečtení knih se zpravodajskou tematikou. Druhou akci, s krycím názvem KOSTEL, ovšem už není tak snadné a jednoduché zařadit do zpravodajské tematiky. Proto je pro mne zajímavou a rád bych ji ve své práci představil. Onu zajímavost ji dodává hlavně fakt, že je svým zaměřením a tematikou poměrně vzdálená od všeobecné představy o práci StB.

5.1 Akce BUKANÝR

Popisem akce pod názvem Bukanyr si lze představit postupy a následnou činnost I., Hlavní správy rozvědky prováděné formou sledovací akce v 1970. Sledovanou osobou byl Alexandr Dubček, bývalý první tajemník ústředního výboru Komunistické strany Československa, vyslaný jako velvyslanec do Turecka.

24. září 1969 rozhodl ústřední výbor Komunistické strany Československa o odvolání Alexandra Dubčeka z funkce předsedy Federálního shromáždění a současně jej jmenoval velvyslancem v Turecku.

StB mezitím začala připravovat akci, která měla za cíl "zabezpečování úniku informací představujících státní tajemství a zajišťování osobní bezpečnosti

nového tituláře ZÚ v Ankaře soudruha A. Dubčeka." Současně s tím měla být "zajišťována aktivita nepřátel kolem jeho osoby a rodiny." ¹⁸

16. prosince 1969 prezident Ludvík Svoboda jmenoval Alexandra Dubčeka zplnomocněným a mimořádným velvyslancem v Ankaře.

26. ledna 1971 společně se svou manželkou přiletěl Alexandr Dubček do Ankary. Ihned po přistání odjeli společně s policejním doprovodem na místní československý zastupitelský úřad. Samotný přilet nového velvyslance byl očekáván a na letišti čekalo množství novinářů. Přesto se na letišti nový velvyslanec krátce přivítal pouze se zástupci velvyslanců socialistických zemí působících na svých úřadech v Ankaře. Druhý den Alexandr Dubček navštívil sovětské velvyslanectví a byli mu představeni zaměstnanci československého zastupitelského úřadu. V podstatě byl Dubček ihned po přiletu obklopen lidmi patřící k rozvědce I. hlavní správy. Ta měla za úkol podávat co nejdetailnější informace o Dubčkových aktivitách. StB zajímalo s kým se v Ankaře Dubček schází. A nebylo důležité, zda se jedná o osobní nebo služební návštěvy. Jaký je obsah jeho korespondence, jaké dopisy dostával a naopak odesílal. Jaký je jeho psychický a fyzický zdravotní stav. Nebo, jak a s kým tráví svůj volný čas. StB se zajímala také o to, jaké jsou názory na Alexandra Dubčeka od pracovníků zastupitelského úřadu, jejich vlastní politické postoje a vztahy s Alexandrem Dubčkem.

K získávání těchto informací sloužily odposlechy, které byly nainstalovány už před přiletem Dubčeka. Instaloval je technik VI. správy, a to v prostorách zastupitelského úřadu a rezidenci velvyslance. O odposlechovou techniku se v Dubčkově rezidenci staral další technik VI. správy, jež byl v Ankaře oficiálně legalizovaný jako domovník. Techniku umístěnou na zastupitelském úřadu měl na starost příslušník I. správy společně s šifrérem. Aby měla StB ještě detailnější přehled o aktivitách Dubčeka, byl velvyslanecem také příslušník I. správy Ministerstva vnitra a rezident československé rozvědky. Ten měl za úkol materiály získané operativní technikou vyhodnocovat a byl zodpovědný za průběh celé akce. Pro zajímavost, v době nepřítomnosti Dubčeka jej onen

¹⁸ Totalita.cz: Vznik a vývoj totalitního režimu v Československu [online]. [cit.1.12.2021]
Dostupné z: www.totalita.cz/stb/stb_a_bukanyr/php

velvyslanecký rada zastupoval a byl i v kontaktu se sovětským rezidentem, jež mu byl k dispozici při potřebě spolupráce, nebo součinnosti.

29.května 1970 se Alexandr Dubček vrátil do Prahy, kde byl 24. června téhož roku odvolán z postu velvyslance. Následně byl 26.června 1970 vyloučen z Komunistické strany Československa.

Z uvedených informací týkajících se akce Bukanyr je patrné, jaké možnosti a prostředky StB měla a využívala. Lze v ní spatřit postupy zmiňované v částech této práce, společně s ukázkou jejich realizace.

5.2 Akce KOSTEL

Začátek akce KOSTEL je datován na počátek roku 1970. Hlavní úlohu v ní má město Jablonné v Podještědí, kde se nachází bazilika sv. Vavřince a sv. Zdislavy. Akce KOSTEL je pokračováním akce EVROPA, která měla za úkol odhalování lidí s falešnou identitou, kteří byli nazýváni v terminologii používanou u StB nelegálové. StB se domnívala, že se jedná o agenty západních služeb. Ti měli být rozmístěni v okolí Jablonného v Podještědí po konci druhé světové války. Výsledkem pátrání bylo zjištění, že se opravdu nějací lidé v okolí skrývali. Akce ztroskotala na faktu, že většina lidí se skrývala z jiných důvodů. Když už byli nějací agenti objeveni, jednalo se o agenty sovětské. Po tomto zjištění StB plynule přešla alespoň na hledání nacistických písemností, různých úkrytu a cenností. Toto hledání probíhalo pod názvem akce EVROPA až do počátku 80. let

1.1.1981 byla zřízena XIV. správa SNB, její celý název byl Správa kontrarozvědky pro boj proti mimořádným a zvláštním formám trestné činnosti. Její hlavní účel byl hledání zbraní z období druhé světové války. Následně přešla k hledání nacistických archivů a „pokladů“. V létě 1983 převzala od II. správy XIV. správa všechnu nashromážděnou dokumentaci a převzala ji po novým krycím názvem ÚKRYTY. V terénu měla XIV: správa svoji operativně pátrací skupinu a útvar zvláštního určení. Ti měli vytipováno množství lokalit, ve kterých prováděli svoji činnost. Následně akce EVROPA přešla na akci ÚKRYTY. V této době se začíná objevovat ve spisech akce s krycím názvem KOSTEL, prováděná v lokalitě Jablonného v Podještědí a na zámku Lemberk.

Samotná akce KOSTEL začala 1. listopadu 1983 a to na podnět náčelníka 5. odboru X. správy, což byla kontrarozvědka. Ten žádal o součinnost s XIV. správou. Součinnost byla vyžadována na základě poznatků agentů StB z České Lípy, z roku 1980. Poznátky naznačovaly umístění německého válečného archivu a části zlatého pokladu v bazilice sv. Vavřince a na zámku Lemberk. Tyto informace ovšem byly podloženy pouze výpověďmi pamětníků z roku 1944, kteří údajně spatřili neurčité množství beden s archivním materiálem a nějaké množství zlata. Příslušníci StB v České Lípě také v roce 1981, na přelomu listopadu a prosince, provedli na základě žádosti a následné domluvy s psychotronickou kanceláří v Praze průzkum kostela a zámku Lemberk. Průzkum trval tři týdny. Žádost podal a samotný dohled nad průzkumem prováděl tajný spolupracovník StB s krycím jménem Zita. Průzkum provedl pracovník psychotronické kanceláře dr. Ing. František Slonka. Ten uvedl, že se pod prostory kostela a zámku Lemberk nachází katakomby více než 2000 let staré. Toto zjištění bylo později potvrzeno na základě použití georadaru. Dalším poznatkem StB, který umocňoval její zájem o kostel a zámek Lemberk byly informace, že na zámku byla v období války umístěna zvláštní skupina Gestapa. Operativní cestou byly také zjištěny informace o páterovi Zdeňku Flejberkovi, který ještě před průzkumem psychotronickou kanceláří prováděl průzkumné a výkopové práce v oblasti od roku 1976 do roku 1980. Dalším dokumentem je dopis řediteli zámku Lemberk z roku 1982 doručený z Německa, jež popisuje existenci cenností ukrytých ve skále pod zámkem Lemberk v roce 1945.

Tyto informace vedly StB k nutnosti důkladnějšímu průzkumu. Akce byla schválena 17. listopadu roku 1983 a bylo nařízeno použití všech dostupných zdrojů. Provoz kostela byl na 14 dní přerušeno a na místě se objevilo 21 účastníků akce a bylo povoláno i 11 příslušníků veřejné bezpečnosti z Ústí nad Labem. Ti zajišťovali bezpečnost a ostrahu akce. Aby byla taková akce co nejvíce utajena, byla vytvořena krycí legenda hledání nebezpečných výbušnin. Průběžně byly provedeny hlavní výkopy a sondážní výkopy, nenašlo se však nic podstatného.

15. prosince 1983 byl akce dočasně pozastavena. Důvodem bylo nenalezení podstatných nálezů a překročení rozpočtu.

15. dubna 1984 byly z NDR zjištěny poznatky, že by se na zámku Lemberk mělo nacházet pouze pár stříbrných přiborů. Tato informace byla pouze z doslechu. Žádné nové důkazy umístění archivních materiálů také nebyly nalezeny.

20. května 1984 se v prostorách začalo znovu kopat a byly prováděny nové radarové průzkumy. Byl pozván i geolog, který ale vyloučil přítomnost jakýchkoliv podzemních prostor.

31. května 1984 akce KOSTEL skončila úklidem katakomb a klíče od kostela byly paradoxně zpět předány páteru Flejberkovi.

Po přečtení závěrečné zprávy o akci KOSTEL prvním náměstkem ministra vnitra ČSSR genmjr. JUDr. Janem Kováčem, obdržel náčelní XIV. správy dopis. V něm žádal vyvození objektivních závěrů a poučení. Zodpovědně využít kladných i negativních zkušeností z proběhlé akce a aplikaci těchto výsledků v případném zabezpečování jiné podobné akce. Žádal také zvážení nutnosti vytvářet zvláštní pracoviště pro tyto účely. Rok po ukončení akce KOSTEL byl odvolán první náměstek ministra vnitra ČSSR genmjr. JUDr. Jan Kováč. Důvodem jeho odvolání byl nepřesvědčivé výsledky jeho podřízených. Jeho odvolání znamenalo také konec XIV. správy.

Z celkového náhledu na popisovanou akci lze spatřit urputnou snahu příslušníků XIV. správy StB objevit spisy gestapa a cennosti ukryté v prostorách Jablonného v Podještědí a na nedalekém zámku Lemberk. Tuto snahu nezmařily ani v podstatě nepodložené a nijak důkladně ověřené zprávy o přítomnosti těchto cenností. S odstupem času a možností odkrytí dokumentaci, kterou tehdejší hledači neměli a ani nemohli mít k dispozici je práce mnohem srozumitelnější a jednodušší. Po prostudování celého průběhu se ovšem můžeme dozvědět informace o absurditách doprovázených tuto akci. Podrobný popis celého průběhu akce KOSTEL lze vyhledat v dnes odtajněných dokumentech z archivů StB. Důkladný rozbor by zajisté vydal obsah na provedení obsáhlých prací zaměřených na toto téma. V mojí práci proto po představení základní časové osy a samotného průběhu akce výše uvedu v následujícím textu zajímavosti a souvislosti, které je vysvětlují a uvádí do kontextu s dnešní dobou a technikou.

Rozum zůstává stát nad celým rozsahem akce. Jednalo se totiž o finančně nesmírně náročnou, materiálně kvalitně zajištěnou a rozsáhlou akci XIV. správy. Na místo bylo kromě příslušníků povoláno 15 kopacích pracovníků, 3 pyrotechničtí pracovníci, jeden autobus a vojenský třinápravový speciál značky Tatra. K materiálnímu zabezpečení patřilo také množství výstroje a výbroje.

Páter Zdeněk Flejberk byl místním páterem. Tato pozice mu umožňovala prakticky neomezený přístup do prostor katakomb a baziliky sv. Vavřince a sv. Zdislavy. Byl také nadšeným historikem. Tato kombinace jej přímo předurčovala k tomu, aby se zajímal o prostory katakomb. Tento zájem začal v roce 1975 uskutečňovat v podobě vlastních průzkumných aktivitách. Poté, co si po průzkumu jedné ze stěn krypty Zdislavy všimnul jisté mezery mezi stěnami, začal bádát. Stěny vypadaly od sebe odlepeny. Podrobnějším zkoumáním zjistil, že stěna propadá a sesedá. Tento objev jej přiměl následnému hledání dutiny, která by za stěnou mohla být ukryta. Začal tedy na tomto místě v letech 1978 kopat. Pokračoval do roku 1979 a to se svými dvěma kamarády Liborem Šífou a Staňkem. Společně odkryli otvor. Otvorem se dostali do dutiny, kde našli původní základy kostela. Dutina se začala propadat, a tak ji opustili a zasypali, aby nedošlo k dalšímu sesuvu. Takhle by mohlo skončit hledání nadšenců. Ale při prvním průzkumu prováděného u akce KOSTEL v roce 1981, byla ve stejných místech psychotronikem StB objevena dutina. V roce 1983 byla tato dutina potvrzena průzkumnými vrty hledací skupinou StB. 22. listopadu 1983 byl vykopána na místě jáma o hloubce 2,5 metrů, prostory byly vyčištěny, ovšem nebyl nalezen žádný z hledaných objektů. Následně z důvodu možného sesuvu byla jáma opět zaházena. V době, kdy bylo hledání na místech pozastaveno, probíhalo alespoň vytěžování pátera Flejberka příslušníky StB. Ten nepopíral svůj zájem o dějiny chrámu k Jablonném v Podještědí. Uvedl i to, že se z literatury dozvěděl a svým vlastním pátráním chtěl potvrdit existenci neprobádaných prostor nacházejících se pod katakombami. V celé zprávě o vytěžování Flejberga uvádí podněty, jež ho vedly k započatí pátrání a zdroje odkud informace čerpal. Jednalo se převážně o informace získané rozhovory s návštěvníky katakomb, které co by správce do příslušných prostor pouštěl a prováděl je tam. Samotné hledání poté před příslušníky skrýval za hledáním odvodňovacích kanálů a štol z důvodu vlhnutí kostela. Jeho důvodem uváděným

tedy před příslušníky byla starost o vlhnutí kostela a následná snaha odvětrat tyto prostory. Z dostupných materiálů dnes i patrné, že Flejberk neuváděl příslušníkům StB vždy přesná místa, na kterých prováděl svoje průzkumy. Tento fakt dokazuje nález StB při jednom z výkopů. Nalezli totiž na místě, které Flejberk neuvedl jako místo provádění svých výkopů, zajímavý nález. Byl to obal od sušenek značky Star, vyráběný firmou Lomnice nad Popelkou. Lomnický průmysl sucharů vyráběl tyto sušenky od roku 1974. Flejberk při výslechu uvedl, že s partou náhodných návštěvníků z Moravy prováděl výkopy v roce 1977, uvedl ovšem jinou část katakomb. V té se ale, později žádné vrty nepotvrdily. Flejberg nikdy neuvedl žádná jména svých spolupracovníků, kteří mu při jeho hledání pomáhali. Tato jména ovšem StB na základě svojí sítě informátorů znala. Znala je proto, že jeden z pomocníků pátera Fleiberka, Libor Šífa, byl kandidátem na agenta StB. Kandidát s krycím jménem LORD. 13. října 1983 byl převeden na agenta s krycím jménem ADMIRAL. Páter Fleiberk tedy nevědomky spolupracoval s členem agenturní sítě státní bezpečnosti. Tyto informace jsou nyní po odtajnění archivů StB k dispozici. Z těchto materiálů se také můžeme dozvědět a objasnit samotný název akce KOSTEL. KOSTEL bylo krycí jméno spisu vedeného na pátera Fleiberka. Podrobnější informace k zájmu státní bezpečnosti o Fleiberka jsou následující.

Osobní svazek byl rozpracován v roce 1960 a od 5. března 1963 byl veden v pozorovacím svazku. Ten byl ukončen a skartován v srpnu roku 1965. Následně 23. července byl příslušníky StB 4eská Lípa založen onen svazek s krycím názvem KOSTEL a 18. září byl tento svazek převeden na svazek signální. Fleiberk byl současně zanesen na seznam nepřátelských osob a to 5. října 1981. 14. dubna 1982 byl tento svazek ukončen a uložen v archivu, aby byl dne 9. prosince 1983 majorem Smolou ze správy StB Ústí nad Labem obnoven opět jako signální. To již v samotném průběhu akce KOSTEL.

Hledání StB bylo potřeba utajit. Proto byla vymyšlena krycí legenda v podobě hledání válečného zbrojního materiálu, munice a výbušnin v prostorách katakomb kostela a okolí zámku Lemberk. Ty je potřeba vyhledat a odborně zneškodnit. Opravdovým cílem přitom bylo najít vstupy do podzemních prostor, ve kterých měly být ukryty válečné archivní materiály a cennosti.

II. správa SNB mezitím zahájila opatření na kontrolu pohybů a možným zájmem diplomatických osob o akci KOSTEL. Souběžně podala podnět k dožádání informací od kolegů z NDR k dalšímu vytěžení osob, který předala původní informace o možné existenci úkrytů a doplnění těchto informací. Zajišťoval finanční prostředky pro krytí výdajů spojených s realizací akce. II. správa zajišťovala i operativní kontrolu nad zájmovým prostorem, vyhodnocovala průběžné výsledky operativní situace a poznatků získaných během realizace akce a po jejím ukončení. Vytěžovala a úkolovala místní agenturní síť. Cílem vytěžování bylo i získání představy o ohlasech kolujících v místech provádění hledačských prací. Dnes můžeme říci, že místní obyvatelé ani tajné služby jiných mocností neprojevovali o činnost StB nějaký zájem. Starala se i o vytvoření a správu telefonního uzlu Jablonné pod Ještědím na mezinárodní úrovni. Zajímavostí tohoto telefonního uzlu bylo nasazení tzv. PŘESTAVBY. Jednalo se o zvláštní technický úkon umožňující kontrolu a odposlech telefonních hovorů. Je zde tedy vidět nasazování dostupných technických zařízení pro maximální využitelnost a efektivitu při realizaci akce.

Byla zde tedy nasazena takřka veškerá dostupná technologie. I přes nasazení tehdy moderních technických zařízení a provedení velkého množství průzkumných a hloubkových kontrolních vrtů nebylo nalezeno nic důležitého, ale v práci se i nadále pokračovalo. Kromě použití technických zařízení StB provedla i množství rešeršních úkonů k podrobnému zmapování lokality. Ovšem také bez hodnotných nálezů. Tento fakt lze hodnotit jako vydání se správným směrem, jenomže nastává zde několik chyb. Chybou je, že tehdejší dostupný materiál dokumentující prohledávané stavby vykazoval celkem podstatné chyby. Tyto chyby lze ovšem zpětně hodnotit až dnes. Tyto vznikaly tak, že častokráte autoři rešerší nepočítali s prováděnými přestavbami kostela a katakomb v průběhu času. Kompletní plány a dokumentace veškerých úprav nebyla dostupná. Bylo tedy obtížné jednotlivé historické architektonické úpravy podrobně sepsat. Stávalo se tedy to, že autoři jednotlivých prací o historii kostela a katakomb používali ke svým pracím práce již vytvořené a další zkoumání neprováděli. Brali tato fakta jako pravdu, a tak se stávalo, že se v té době nezjištěné chyby stávaly pravdou. Tím se pak dostávaly do dalších a dalších prací. Až v průběhu současnosti probíhá důkladné mapování a odkrývání prostor, proto uvedený fakt

můžeme z dnešního pohledu potvrdit. Další chybou byl fakt, že prováděné kopací práce vykonávali ne příliš technicky zdatní jedinci. Ten lze demonstrovat na situaci, kdy pracovníci prováděli zkoušku větracích otvorů, aby zjistili, zda a kudy jsou propojeny. K této zkoušce použily dvě dýmovnice. Zkouška byla vyhodnocena bez kladného výsledku. Problém přitom byl ve faktu, že tuto zkoušku prováděli v čase půl sedmé večer, v listopadu, kdy už byla tma a dým tedy nemohli spatřit. Chybou bylo i špatné technické zabezpečení hlavního výkopu, u něj hrozili zřícení a pracovníci tedy byli neustále ohroženi na životě.

Informace potvrzující možnou existenci ukrytého německého archivu, munice a cenností. K těmto informacím StB vedlo několik zdrojů informací. Byly to údajné výpovědi lidí, kteří takzvaně něco, někdy, někde viděli. Věrohodnost takových informací je jen těžko ověřitelná. Další informací byl dopis řediteli zámku Lemberk. Ten byl později označen za blamáž ze strany východoněmecké tajné služby Stasi. V dopise podepsaným profesorem doktorem medicíny Erwinem Güntherem je uvedeno, co vše by se na zámku mělo nacházet. Následné informace jsou ale v průběhu realizace akce KOSTEL vyvráceny. Důvodem je fakt, že neexistuje očitý svědek, jež by toto tvrzení mohl potvrdit. Pisateli dopisu bylo v době údajného výskytu cenností na zámku v roce 1945 pouze 12 let a informace měl od svého otce, který je má také pouze z doslechu. Dalším zdrojem informací, mající za důsledek zájem o prostory katakomb, byla pouze lidová povídání o možném uložení cenností, pocházející z lidové tvořivosti. Ta nebyla nikdy nijak potvrzena. Mnohem zajímavější byly informace o možném německém archivu. Tyto informace byly ovšem také vyvráceny. Ve skutečnosti od roku 1943 uvažovalo o možnosti uložení archivních materiálů. Prostory se totiž jevily jako velmi bezpečné pro uložení a zabezpečení, byly totiž schopny odolat bombardování při válce. Ovšem v lednu roku 1944 byla tato možnost zavrhnuta. Jednoduše byla dána přednost vhodnějším místům. Prostory byly německou stranou tedy nevyužity, i proto zde byly následně přemístěny archiválie z jiných míst. Byly zde uloženy svazky archivu jáchymovského horního úřadu a městského archivu Liberec. Archiválie byly uloženy a ne zakopány.

Kde tedy udělali příslušníci StB chybu lze dnes poměrně snadno objasnit. Některé důvody jsou pochopitelné, některé již méně. Z dnešního pohledu lze uvést tyto okolnosti. Příslušníci již před samotnou realizací akce KOSTEL tajně

dohlíželi na aktivity pátera Fleiberka. Jeho aktivity v průzkumech je tedy přesvědčily o tom, že by se v prostorách opravdu mohlo něco nacházet. Tyto aktivity ale vycházely pouze z iniciativy pátera Fleiberka a byly založeny na jeho osobním zájmu o historii. Další chybou byl již vysvětlený fakt, že se archivy a cennosti v prostorách vhodných k uložení, z důvodu bezpečnosti před případným bombardováním nenacházely. Byly odvezeny mnohem dříve. Samotné provedení jejich odvozu tedy akorát přiživilo lidovou představivost. Množství automobilů odvázejících uložené materiály, o kterých skoro nikdo nevěděl, dovolily právě vzniku nepřesných teorií.

Chyby vzniklé při samotném hledání můžeme představit takto. Příslušníci StB se nezabývali podrobným studiem všech dostupných a dochovaných materiálů o historii kostela. Další nepřesnosti vznikly při průzkumech. Používání georadaru SIR 7 je totiž velice složité. K jeho správnému nastavení a následnému správnému výkladu naměřených hodnot je potřeba důkladná znalost samotného přístroje, a také podrobná znalost složení podloží. Tyto zkušenosti a dovednosti bylo v době průzkumu obtížné získat. Používaný georadar SIR 7, americké výroby, vyvinutý v roce 1974, byl totiž jediný, v té době dostupný na našem území. Zajímavou chybou při provádění průzkumů byla špatné vysvětlení měrných jednotek. Tato chyba je připisována chybnému překladu, nedokonale dochovaným písemným záznamům, nebo tiskovou chybou. Při jejich samotné interpretaci tedy docházelo k chybám.

Avšak Státní bezpečnost nebyla daleko od nalezení jistého pokladu. Po radarovém průzkumu a následném odkrytí prostor určených radarem našli příslušníci již zmiňovaný obal od sušenek Star, který je utvrdil v tom, že zde již někdo kopal před nimi. Chybou ale bylo, že dále v průzkumu, v těchto místech již nepokračovali, a to je odvedlo od důležitého místa. Jeden poklad, z historického hlediska, se v katakombách totiž nachází.

18. listopadu 1699 byl položen základní kámen kostela se schránkou s ukrytými relikviemi. Jedná se o ostatky svatých, vyobrazení zakladatele chrámu Františka Antonína Berky, stříbrné mince a posvěcené svíce. Hodnota je ovšem spíše historická.

6 Používaná terminologie a zkratky

6.1 Terminologie

Je všeobecně uváděna jako nauka o termínech. Termín může vysvětlit jako výraz, slovo nebo sousloví, které má svůj specifický význam v určitém řemesle, oboru nebo povolání. Základním předpokladem je fakt, že tento specifický význam nedovoluje téměř žádnou možnost záměny za jiný výklad. To představuje jeho jedinečnost a nezaměnitelnost. Tato jedinečnost a nezaměnitelnost dovoluje lidem znalým onoho oboru mít téměř neomylnou jistotu v tom, že význam termínu bez pochyby znají a vědí co jednotlivé termíny znamenají. Jedná se tedy o pojmenování s přesným jednoznačným významem.

Pro používání specifických termínů v oblasti bezpečnostních složek je důležitý fakt, že poté co jsou určitou komunitou vytvořeny, přispívají k důkladnějšímu a přesnějšímu porozumění a tím usnadňují komunikaci v rámci oné komunity. Speciálně u bezpečnostních složek, kde je bezpochyby veden velký důraz na konspiraci je příhodné termíny vytvořit tak, aby osoby neznalé, které se nepohybují v oblasti dané problematiky nemohly významu jednotlivých termínů snadno, nebo bez větší námahy porozumět. Proto tyto termíny bývají často jednotlivými bezpečnostními složkami upravovány podle svých specifických potřeb. Tyto úpravy bývají často tvořeny a uzpůsobovány přímo jednotlivými členy skupiny. Některé jsou upravovány a aktualizovány podle potřeb a aktuálních okolností, jiné jsou používány dlouhodobě a nebojím se říci, že mohou přetrvávat i z nostalgie, popřípadě jako vzpomínka na historii komunity.

Pro používání specifických termínů v bezpečnostní oblasti byla z historického hlediska důležitá také okolnost nedokonalého technického zabezpečení radiové komunikace. Tato technická nedokonalost umožňovala zaslechnutí radiové komunikace, která probíhala například při sledovací akci, nebo při jiných, neméně důležitých situacích, kdy by mohly být následky z důvodu prozrazení účelu problémem. Proto bylo používání specifických termínů téměř nutností. Mohla být tedy sice zaslechnuta komunikace, ale její význam a účel bylo téměř nemožné rozluštit.

Specifické termíny se používaly na téměř všechny důležité, všeobecně známé pojmy. Například k označení osob, ulic, mostů, jednotlivých budov v určité lokalitě, různých druhů dopravních prostředků a veřejných institucí. Nemuselo se vždy jednat jen o podstatná jména, a proto to mohla být i slovesa mající význam určité činnosti. Tato činnost mohla být prováděna jak lidmi, tak různými stroji případně mechanismy.

Dnešní moderní komunikační prostředky dovolují každému člověku vlastnit osobní komunikační zařízení, které lze pořídit za poměrně nevelký obnos peněz. Dnešní trh také nabízí veliké množství volně dostupných aplikací umožňujících šifrování osobní komunikace na vysoké úrovni. Kvalita technických zařízení se každým rokem zlepšuje. Tento pokrok má za následek posun v technickém zabezpečení komunikace ozbrojených sborů. Proto dnes i bezpečnostní sbory vlastní mnohem dokonalejší technické prostředky. To by klidně mohlo vést k postupnému upouštění od používání specifických termínů. Z vlastních osobních zkušeností získaných službou v ozbrojeném sboru je používání specifických termínů stále aktuální a podle mého názoru se tento způsob vyjadřování z oblasti bezpečnostních sborů nikdy neodstraní.

6.2 Zkratky

Zkratkami rozumíme ustálené a často používané zkrácení slova samotného nebo sousloví. Používání zkratk je přínosné z hlediska zkrácení psaného textu u slov, která se v určitém textu často užívají, nebo zkrácení ustálených sousloví. Nauka o studiu zkratk používaných v nápisech se nazývá Epigrafika. Epigrafiku lze všeobecně označit za vědu zabývající se komplexně interpretací, sběrem a zpřístupňováním nápisů.¹⁹ Další naukou je Paleografie. Paleografie je věda zabývající se vývojem písma, číslic a jiných grafických znaků, kterými jsou zkratky. Jejím další oblastí zkoumání jsou například vývoj psacích látek a způsoby psaní.

Velké rozšíření zkratk používaných v psaných a jazykových projevech můžeme sledovat ve 20. století. V českém jazyce je to období po druhé světové válce.²⁰

¹⁹ ROHÁČEK, Jiří. *Epigrafika v památkové péči*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2007. ISBN 978-80-87104-11-8.

²⁰ 2.světová válka, globální válečný konflikt 1.9.1939-2.9.1945

Všeobecně lze uvést, že největší využívání zkratk a vznik zkratk lze sledovat ve výrobní, ekonomické a administrativní oblasti.

Z rozhovorů se služebně staršími kolegy jsem se dozvěděl, že některé které se často používaly používáme nevědomky i dnes. Je samozřejmé, že ne všechny používané termíny jsou známé a veřejně publikované. Mnohokrát byly přizpůsobovány jednotlivým útvarům přímo na míru a byly uzpůsobeny jejich specifickým potřebám.

6.3 Nejčastěji používaná terminologie a její vysvětlení v kontextu s používáním a činností StB

Agent StB :

Termín používaný u StB označující tajného spolupracovníka, jež se ke spolupráci ústně nebo písemně zavázal. Agent StB udržoval konspirativní styk se svým řídicím důstojníkem a na základně svých schopností a možností plnil úkoly, které mu byly uloženy. Tyto úkoly býval zpravidla informačního, dezinformačního nebo dokumentačního charakteru. Některé zprávy uvádějí i tzv. agenty s označením F. Tito nebyli evidováni v registrech svazků. Samostatná činnost jednotlivých agentů byla zaměřena na dané problematiku v rámci jednotlivých správ StB. Důvody ukončení spolupráce s agenty byla smrt nebo nemoc agenta, ztráta možností získávat informace o dané problematice agenta, emigrace, alibismus a odmítání spolupráce nebo emigrace. Zhruba v polovině případů stála za ukončením spolupráce změna postavení agenta, především přechod na jinou, vyšší funkci. Při změně postavení mohl být agent převeden do kategorie důvěrníka.

Kandidát agenta, tajného spolupracovníka :

Termín používaný u StB k označení občana, kterého chtěly získat útvary StB za tajného spolupracovníka označovaného písmeny KTS. Jednalo se o občana československé republiky nebo cizího státního příslušníka. Každý taková občan byl podle obvyklých pravidel veden v osobním spise a byl blokován v evidenci zájmových osob. Spisy obsahovaly dokumentaci o prověrkách spolehlivosti, vhodnosti osoby pro spolupráci a jejich schopnostech. Pokud byla

na základě toho prověřování osoba vyhodnocena nevhodnou, byl spis KTS ukončen. V těchto případech se KTS nedozvěděl o zájmu StB o jeho osobu. To i v případech, kdy došlo k osobnímu setkání, které probíhalo konspirativně ze strany příslušníků. Když byl KTS označen za vhodného, příslušníci StB se představili a záleželo na KTS, zda se ke spolupráci zaváže, nebo ji odmítne. V případě zavázání se přecházel spis KTS na svazek tajného spolupracovníka.

Tajný spolupracovník:

Termín používaný u StB pro oficiální označení československých nebo cizích státních občanů, které StB získala ke spolupráci. Tato spolupráce byla vědomá a jejím cílem bylo předávání požadovaných informací a plnění zadaných úkolů. Tajní spolupracovníci bylo označováni písmeny TS a byli považováni za hlavní nástroj v boji proti nepříteli. Tajné spolupracovníky vedly k jejich činnosti ideové pohnutky, vidina materiálních a hmotných výhod. Někdy byli získávání ke spolupráci na základě kompromitujících materiálů. Pro StB byla důležitá hlavně ochota ke spolupráci a její výsledky. I proto nebyla při získávání tajných spolupracovníků dáвана přednost žádnému z uvedených motivů. Reálně převažovala ideová motivace u československých občanů oproti materiální motivaci u cizích státních příslušníků. U nich se také častěji používaly kompromitující materiály. Tajné spolupracovníky využívaly téměř všechny útvary StB jako rozvědka a kontrarozvědka, útvar sledování, útvar zpravodajské techniky nebo ochranka.

Důvěrník:

Termín používaný u StB pro spolupracovníka, ten se ke spolupráci nezavazoval, neměl krycí jméno a neznal název svazku, pod kterým byl jako spolupracovník veden. Důvěrník především plnil úkoly informačního charakteru, mezi které mohlo patřit shromažďování a předávání informací u různých spisů. Také upozorňoval na možné podezřelé jevy a podobně. Využíván byl i jako sprostředkovatel konspiračních bytů. Důvěrník byl označován písmenem D. Ve většině případů důvěrník věděl, že se stýká s příslušníky StB a taková styk probíhal utajovaným způsobem. Z důvěrník se mohl stát tajný spolupracovník. Tuto změnu většinou StB plánovala již dopředu. Mohl nastat i opačný případ. Z rezidentů nebo agentů StB se stávali převedením důvěrníci. Tato situace

nastávala v případech, kdy se stali vyššími stranickými funkcionáři nebo státními funkcionáři.

Důvěrný styk:

Termín používaný u StB pro označení tajného spolupracovníka, který byl nižší kategorie než agent. V mnoha případech se jednalo o cizí státní příslušníky. Ti byli ochotni spolupracovat v předávání informací, ale zároveň se nechtěli k samotné spolupráci zavázat. Často šlo o politiky, obchodníky nebo diplomaty, jež měli legální styky s československými legalizovanými zpravodajskými důstojníky, a proto je nebylo nutné utajovat. Označování byli písmeny DS. Odměnami za jejich služby byly finanční prostředky, věcné dary, nebo zprostředkování protislužby.

Informátor:

Termín používaný u StB jako oficiální označení spolupracovníka StB menšího významu. Obsah předávaných informací nemíval významný charakter z prostředí nepřátel. Informace poskytoval informátor vědomě nebo nevědomě. Vědomé předávání probíhalo např. za úplatu nebo známosti s pracovníkem tajné služby. Existovaly i případy, kdy byla spolupráce navázána z důvodu donucení kompromitujícími materiály, kriminální minulostí a podobně. Nevědomé předávání probíhalo bez vědomosti informátora, že jedná s příslušníkem tajné služby. V takovémto případě se používalo označení jako kontakt. Informátor tedy představoval spolupracovníka tajné služby, který předával informace nepravidelně, nebyl úkolován a ke spolupráci se nezavázal a informace poskytuje zpravidla na vyžádání. V záznamech býval informátor uváděn pod krycím jménem. Ekvivalentní označení je zdroj nebo pramen. Okruh informátorů StB byl velmi rozsáhlý.

Ideový spolupracovník:

Termín používaný u StB pro kategorii nejnižších spolupracovníků rozvědky StB. U ideových spolupracovníků označovaných IS byla hlavní motivací ideová sounáležitost, z toho také jejich označení. Do této kategorie byli zahrnuti převážně českoslovenští občané, oficiálně pracující v zahraničí, nebo vyjíždějící za hranice. Spolupráce s StB u mnoha z nich znamenala možnost získat výjezdní

povolení právě na základě spolupráce. Podávali informace například o svých spolupracovnících v zahraničí a jejich okolí. V případě stážistů na vysokých školách nebo odborných ústavech se předávané informace týkali jejich pracovišť a poměrech v daném prostředí. Zajímavostí je, že jejich svazky byly označovány čísly začínajícími 8 nebo 88.

Rezident:

Termín používaný u StB, který mohl mít dva významy. U rozvědky se jednalo o vedoucího pracovníka rozvědné rezidentury v cizině. Ten pracoval zpravidla pod diplomatickým krytím na zastupitelském úřadě v cizině patřící československé republice. U kontrarozvědky se jednalo o prověřeného, spolehlivého a zpravodajsky zkušeného tajného spolupracovníka. Ten byl pod vedením svého řídicího důstojníka. Byli mu svěřeni agenti, jejichž práci řídil a organizoval ji. Následně ji hodnotil a předával výsledky jejich činnosti. Rezidenti často působili v hromadných sdělovacích prostředcích, průmyslových závodech nebo školských, vědeckých nebo kulturních institucích. Rezidentem se mohli stát pouze zkušení pracovníci. Stávali se jimi i bývalí zaměstnanci ministerstev, jež pracovali na civilních pracovištích po odchodu do důchodu.

Řídící důstojník :

Termín používaný u StB pro označení zpravodajského důstojníka patřícího pod operativní obor, někdy také uváděného jako operativec. Ten měl na starosti jak samotný výběr agentů, stejně tak jejich úkolování, odbornou přípravu a řízení. Samotné řízení agenta se skládalo z úkonů stanovování jednotlivých úkolů zadávaných agentovi, určování taktiky při jednání a v neposlední řadě průběžné prověřování agenta. Předávání informací mezi agentem a řídicím důstojníkem probíhal formou agenturních schůzek. StB se snažila, aby operativní důstojník měl na starost souběžně přibližně deset agentů. Zajímavostí je, že řídicími důstojníky nepravdělně bývali i nejvyšší představitelé StB. Ti měli na starost a obsluhovali povětšinou vlastní jedinečnou agenturu.

Činné zálohy:

Termín používaný u StB pro pracovníky, kteří zůstávali příslušníky StB ale nebyli zařazeni do konkrétní funkce. Činné zálohy se využívaly při častých

reorganizacích, ale především k legalizaci příslušníků. Legalizovaní příslušníci většinou pracovali na centrálních úřadech a ministerstvech, ve sdělovacích prostředcích, v podnicích zahraničního obchodu, nebo na stavbách, které prováděli na naše firmy na zahraničních územích. Vystupovali pod krycím nebo skutečným jménem a jejich vztah k StB byl zamlčován.

Diplomatické krytí:

Termín používaný StB u I. Správy StB. Jednalo se o příslušníka, který byl rozvědkou vyslán do zahraničí, kde formálně působil na československém velvyslanectví v daném státě a zastával zde různé diplomatické funkce. Často to bývaly funkce rady velvyslanectví nebo jeho zástupce, III. tajemníka, konzula, vicekonzula, člena obchodního zastupitelství nebo obchodního přidělence v jednotlivých oborech. Tito příslušníci měli nárok na diplomatický pas. Oproti nim působili také na zahraničních rezidenturách příslušníci I. správy StB v nediplomatických funkcích. Tito příslušníci měli pouze služební pas. Mohli působit na zmiňovaných velvyslanectvích, často ovšem zastávali pozice jako zaměstnanci pracující v civilních oborech. Mohli jimi být obory aerolinií, banky, rozhlas, žurnalistika a podobné zpravodajské profese.

Držitel propůjčeného bytu:

Termín používaný u StB označující vlastníka nebo uživatele bytu, domu nebo vily, které sloužily ke konspiračnímu styku příslušníků StB se svými tajnými spolupracovníky. Rozdělit se dají na konspirační byty a propůjčené byty. Lze je popsat takto:

Konspirační byty:

Byly to byty vedené na krycí jména a doklady příslušníka StB a ten měl na starost jejich vybavení, placení nájemného a uklid.

Propůjčené byty:

Jejich držitelé byli tajní spolupracovníci StB a byty propůjčovali za úplatu. Na oba typy bytů vedly svazky, které byly evidovány v registrech svazků pod krycím jménem. Ve svazcích byly uvedeny údaje o konspiračním provozu a finanční náklady na provoz s příslušnými doklady. Při provozu obou typů bytů

byly vedeny legendy, které zajišťovaly jejich utajenost. Tyto legendy byly tvořeny tak, aby mohly být pravidelně kontrolovány a byly spolehlivé. Platilo zde všeobecné pravidlo týkající se tvorby legend. Legenda musí být uvěřitelná a z části pravdivá. Pokud došlo k prozrazení účelu, dekonspiraci agenta nebo jiné situaci znemožňující další užívání, musel být byt zrušen. Tohle byl důvod pro přesnou a důslednou evidenci spolupracovníků, kteří do bytu chodili. Byty byly také vedeny podle jednotlivých problematik. A to jak svým umístěním, tak uspořádáním vybavení.

Dublér, dvojitý agent nebo také agent dublér:

Termín používaný u StB a také u všech zpravodajských složek, označující agenta pracujícího pro dvě tajné služby současně. Agent současně předával jedné zpravodajské službě informace o druhé a naopak. Obvykle o jeho aktivitě, tzv. dvojí hře, ani jedna strana nevěděla. Objevovaly se i případy, kdy se stávali důstojníci I. a II. správy StB agenty dubléry dobrovolně a s nepřátelskou rozvědkou spolupracovali na základě vlastních důvodů. Ovšem také StB využívala cíleně své agenty, které přímo předhazovala nepřátelským tajným službám.

Krycí jméno:

Termín používaný u StB znamenající utajení skutečného jména osoby, která je zaměstnancem tajné služby nebo s tajnou službou spolupracuje.

Nepřítel vnější:

Termín používaný u StB označující rezidentury a nelegální agenty demokratických zemí a zemí nekomunistických států, členové mezinárodních teroristických organizací. Boj proti vnějšímu nepříteli probíhal operativním a agenturním pronikáním na zastupitelské úřady a hledáním agentu cizích mocí. Společně s pronikáním a rozkrýváním jejich sítě domácích spolupracovníků z řad cizinců dojíždějících do ČSSR nebo československých občanů vyjíždějících do nekomunistických států, případně navštěvujících diplomatická zastupitelství v ČSSR.

Nepřítel vnitřní:

Termín používaný u StB pro označení osob nebo skupin páchající trestní činy proti státu. Tyto trestné činy byly páchány z důvodu nepřátelství vůči státnímu zřízení.

Registr svazků StB:

Termín používaný u StB pro knihu s předem předtištěnými řádky a kolonkami, která obsahovala v chronologickém pořadí údaje o svazcích. Těmito údaji bylo registrační číslo a krycí jméno svazku, druh svazku, datum zavedení svazku, informace o řídicím důstojníkovi. Po ukončení svazku zde bylo uvedeno číslo svazku, pod kterým byl uložen v archívu. Vzhledem k tomu, že druh svazku mohl být často měněn, byly neplatné údaje škrtnuty a nadepisovány novými aktuálními záznamy.

Vázací akt:

Termín používaný u StB, někdy se používalo označení „verbovka“. Jednalo se o schůzku mezi operativním důstojníkem a osobou, která měla být získána k tajné spolupráci. Kromě operativního důstojníka se schůzky účastnil také jeho přímý nadřízený, případně jim vybraný zástupce. Samotný průběh schůzky byl dokumentován jak zvukově, tak i fotograficky. Samotný průběh byl předem pečlivě naplánován. Spolupráce byla stvrzena zpravidla písemně, ústní stvrzení bylo možné za předpokladu, že by písemný závazek mohl ochotu spolupráce osoby ohrozit. Tajná spolupracovník si po stvrzení závazku zvolil, případně mu bylo přiděleno krycí jméno. Dalším domluveným signálem bylo heslo sloužící ke spojení mezi tajným spolupracovníkem a operativním důstojníkem. Jednalo se o věty zpravidla o věty používané při pokusu o navázání kontaktu, kdy operativní důstojník používal domluvené fráze a očekával adekvátní reakci od tajného spolupracovníka.

Zpravodajsko – technické úkony:

Termín používaný u StB jako pojem pro používání různých technických prostředků pro potřeby rozvědky, kontrarozvědky a vyšetřovatelů StB. Sloužilo převážně k plnění úkolů jako byly проверки zájmových osob a tajných spolupracovníků, získávání informací o bezpečnosti státu, dokumentace

nepřátelské činnosti nebo ochrana objektů. Její zavádění bylo konspirováno a podléhalo určitým pravidlům. Nesmělo například ze získaných výsledků být patrné, jakým způsobem byly získány. Proto byl kladen velký důraz na jejich konspirativní formulaci. V dokumentech StB lze tedy proto najít tyto používané krycí názvy:

PŘESTAVBA – telefonní odposlech

STATISTIKA – krátkodobý odposlech

DIAGRAM – dlouhodobý odposlech

VYŠEHRAD – odposlech telefonátů v zahraničí

LUCERNA – technická prohlídka obranného charakteru

ANALÝZA – tajná prohlídka pracoviště nebo bytu

APARÁT – skryté pozorování a pořizování foto a video dokumentace

NÁKUP, DOVOZ, KRYSTAL, VÁZA – druhy cenzury korespondence

Nasazování a schvalování zpravodajsko - technických úkonů podléhalo schvalování náčelníky správ StB, v některých případech je schvaloval federální ministr vnitra, respektive jeho náměstci. Nenáleželo tedy prokurátorům, jak schvaloval zákon.

Fond zvláštního uložení:

Termín používaný u StB k označení části operativního archivu se speciálním přístupem. V tomto archivu byly uloženy citlivé vyšetřovací svazky a osobní spisy.

Agenturní síť:

Jedná se o okruh lidských sil a zdrojů. Spolupracovníci vědomě a dobrovolně předávají informace zpravodajským službám. Nejčastější motivací spolupráce se zpravodajskými službami bývají finanční prostředky, nebo ideové důvody jednotlivých členů agenturní sítě.

Druhy svazků:

Signální svazek: svazek ve své prvotní fázi. Sloužil k prověřování prvotních informací o osobě samotné a o nepřátelské činnosti osoby.

Osobní svazek: svazek, ve kterém se ukládaly potvrzené a věrohodné údaje týkající se konkrétní osoby. Tyto údaje byly získané operativní prověrkou navazující na signální svazek k dalšímu zařazení osoby ve spisech.

Svazek objektový: svazek, který obsahoval informace o rozpracovaných osobách a objektech. Byly do něj ukládány materiály mající vztah k rozpracovaným osobám nebo případům. Tyto svazky často byly vedeny na úřady, organizace, podniky, o která se zajímala kontrarozvědná správa.

Kontrolní svazek: svazky obsahující důležité výsledky, plány postupů a rozhodnutí, případně součinnostní dohody. Zakládaly se u kontrarozvědných útvarů, jako řídicích útvarů důležitých akcí u nižších útvaru StB.

Závěr

Cílem bakalářské práce je utvořit pohled na Státní bezpečnost, jako na objekt možného dalšího bádání a objevování souvislostí známých i méně známých. Samotné téma je velice obsáhlé. Cílem tedy bylo uvést alespoň základní pohled na samotný vznik, působnost a funkci jednoho z aparátů státní moci. Tento pohled může být v dnešní době ovlivněn spoustou faktorů. Doposud probíhá zkoumání všech odtajněných archivů a samotné téma určitě bude ještě po dlouhý čas dávat značný prostor ke studiu. Jedná se o jednu ze stránek moderní historie, která nám doposud neobjasnila všechny svoje zákoutí. I dnes se tedy objevují neustále nové informace o tom, jak probíhala část naší nedaleké historie. Při uvedení informací získaných po prostudování této práce lze dojít k několika výsledkům. Výsledkem může být fakt, nabízející další touhu po studiu problematiky týkající se Československé státní bezpečnosti. Každá z uvedených informací nabízí veliký prostor k dalšímu bádání a objevování. Na jedné straně jsou totiž fakta, která nelze vyvrátit a musíme je brát jako fakt. Na straně druhé, je možné i dnes objevit fakta zasluhující mnohem podrobnější studium dané problematiky tak, aby byla pochopena v kontextu zapadajícím do dnešní doby. Všeobecně je téma moderních dějin z mého pohledu poměrně opomíjeno. Mnohem větší prostor se ve všeobecných školských zařízeních dává mnohem starší části našich dějin. Proč je tomu tak by mohlo být velice zajímavým, samotným tématem jiné práce na vysokoškolské úrovni. Z mého pohledu je tento fakt nešikovný a začlenění témata moderních dějin by mělo být mnohem více upřednostňováno. Má totiž veliký význam pro pochopení situace v dnešní době. Mojí snahou tedy bylo navnadit k dalšímu, nebojím se říct nekonečnému studiu, právě této části, ne tak dávno proběhlých dějin. Dnešní výhodou je postupné odkrývání a objevování stále nových a nových informací.

Pro uvedení do problematiky práce bylo nutné prostudovat a následně uvést vznik samostatného Československa. První část práce se tedy věnuje této problematice. Jedná se o fakta, která jsou nevyvratitelná a nutná k pochopení dalších částí. V další části vidíme základní fakta vedoucí k rozdělení moci a vedoucí ke vzniku Státní bezpečnosti jako součásti státní moci. Jsou zde uvedena pouze základní fakta, protože podrobný popis by opět klidně mohl být

náplní jiné práce. Tyto dvě části práce nenabízejí příliš veliký prostor pro volnou práci a opírají se o již zmiňovaná a známá fakta. O něco zajímavější ovšem mohou být informace obsažené v dalších dvou částech. Informace popisující průběh akcí vedených příslušníky Státní bezpečnosti s vidinou jasných cílů. V těchto dvou uvedených příkladech lze spatřovat širokou škálu zaměření Státní bezpečnosti. Dnes, možná i lehce úsměvný průběh akce KOSTEL, která byla spíše ostudou, než opět řekněme z dnešního pohledu svým zaměřením důležitou akcí. Ovšem právě tento dnešní pohled nám umožní ji nazvat úsměvnou. Tenkrát, při samotné realizaci akce KOSTEL, určitě drtivá většina přímých účastníků měla úplně jiný pohled na věc. Vyvážením je akce BUKANÝR, kde, již můžeme spatřovat o něco větší smysl samotné akce. Slouží tedy, k nastínění tehdejší situace a současně jako vhled do široké škály možností, kterými Státní bezpečnost oplývala. Poslední část, zabývající se terminologií a používaným názvoslovím Státní bezpečnosti. V této části je uveden základní výčet termínů, které v mnoha případech jsou používány dodnes. Ne však vždy ve správném významu. Věřím tedy, že práce poslouží i jako jistý slovník těchto pojmů a uvede je do správného kontextu. Spousta těchto pojmů totiž ztratila svoji funkci a hodnotu. Lze se tedy, s některými z nich setkat spíše při jiných příležitostech.

Poučit se a zároveň se vyvarovat chyb, je důležitou vlastností, nejen lidskou. Dnešní hektická doba nabízí nepřehledné množství příkladů chyb, které je člověk schopen vědomě, nebo nevědomě provést. Proto je dobré studovat chyby, které již někdo udělal a v co největší míře se z nich poučit.

Seznam použité literatury

Monografie

1. DVOŘÁKOVÁ, J., 2007. *Státní bezpečnost v letech 1945-1952(Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR. ISBN 978-80-86621-27-2
2. HLAVÁČEK I., KAŠPAR J., NOVÝ R., 1988. *Vademecum pomocných věd historických* Praha: H+H. ISBN 80-85467-47-X
3. KAŇÁK P., DVOŘÁKOVÁ J., JUROVÁ Z. 2016. *Československá rozvědky a pražské jaro* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. ISBN 978-80-87912-46-12
4. KAPLAN, K. 1990. *Nebezpečná bezpečnost*. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-024-4
5. KAPLAN, K., 2015. *Protistátní bezpečnost 1945-1946 Historie vzniku a působení STB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha: Plus roku 2015. ISBN 978-80-259-0364-3
6. KOUDELKA, F., Suk, J., 1996. *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období pražského jara 1968*. Brno: Doplněk. ISBN 80-85370-57-9
7. KOUDELKA, F., 1993. *Státní bezpečnost 1954 – 1968*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny. ISBN 80-85270-27-7
8. MOHYLA, V., 2018. *Rozvědky Historie Československého výzvědného zpravodajství 1918 – 1990*. Praha: Brána. ISBN 978-80-7584-057-8
9. PACNER, T., 2001. *Československo ve zvláštních službách 1. - 1914-1939 - pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914-1989*. Praha: Themis ISBN 80-7312-002-X
10. PACNER, T., 2002. *Československo ve zvláštních službách 2. - 1939-1945 - pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914-1989*. Praha: Themis ISBN 80-7312-008-9

11. PACNER, T., 2002. *Československo ve zvláštních službách 3. - 1945-1961 - pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914-1989*. Praha: Themis ISBN 80-7312-012-7
12. PACNER, T., 2002. *Československo ve zvláštních službách 4. - 1961-1989 - pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914-1989*. Praha: Themis ISBN 80-7312-013-5
13. PRECLÍK, V. *Masaryk a legie., Karviná: Paris Karviná ve spolupráci s Masarykovým demokratickým hnutím*, 2019. ISBN 978-80-87173-47-3
14. ROHÁČEK, J., 2007. *Epigrafika v památkové péči*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště. Odborné a metodické publikace. ISBN 978-80-87104-11-8
15. ŽÁČEK, P., 2001. *Přísně tajné*. Praha: Votobia. ISBN 80-7220-108-5

Legislativní prameny

1. Zákon č. 118/1918 Sb. Zákon o zřízení samostatného státu československého. Dostupné: z: <https://www.atlasgroup.cz/sbirka.html#1918>
2. Dekret č. 1/1945 Sb. Ústavní dekret presidenta republiky o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-1>
3. Zákon č. 149/1947 Sb. Zákon o národní bezpečnosti. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-149>
4. Zákon č. 231/1948 Sb. Zákon na ochranu lidově demokratické republiky. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-231>
5. Zákon č. 286/1948 Sb. Zákon o národní bezpečnosti. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-286>

Online zdroje

1. Absc.cz, Zkratky v protokolech VKR [online]. [cit.11.1.2022]. Dostupné z: <https://www.abscr.cz/jmenne-evidence/evidencni-zaznamy-a->

archivní-pomucky-vysvetlivky-zkratky/organizacni-zkratky-a-znacky-csla/

2. Cibulka.net, Analytický komentář: speciální akce "PAVOUK" po česku[online]. [cit.11.1.2022]. Dostupné z: <https://www.cibulka.net/nnoviny/nn2000/nn0400/obsah/01.htm>
3. Dějepis.cz, Vznik Československa [online]. [cit.10.2.2022] Dostupné z: <https://www.dejepis.com/vznik-ceskoslovenska/>
4. HAVRÁNEK, B. a kol. Slovník spisovného jazyka českého. [online]. [cit.2.3.2022]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=term%C3%ADn&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>
5. MAREŠ, Jaroslav. Badatel: StB a poklad v Jablonném – Přísně tajná Akce Kostel začíná [online]. Praha: stream.cz, vysíláno dne 30.8.2021, 33:51 min [cit.2.2.2022]. Dostupné z: <https://www.stream.cz/badatele/stb-a-poklad-v-jablonnem-prisne-tajna-akce-kostel-zacina-64209858>
6. MAREŠ, Jaroslav. Badatel: StB a poklad v Jablonném: Ostuda a blamáž Akce Kostel [online]. Praha: stream.cz, vysíláno dne 6.9.2021, 31:22 min [cit.3.2.2022]. Dostupné z: <https://www.stream.cz/badatele/stb-a-poklad-v-jablonnem-ostuda-a-blamaz-akce-kostel-64212176>
7. MAREŠ, Jaroslav. Badatel: StB a poklad v Jablonném: Osud tajemných beden objasněn [online]. Praha: stream.cz, vysíláno dne 20.9.2021, 32:01 min [cit.3.2.2022]. Dostupné z: <https://www.stream.cz/badatele/stb-a-poklad-v-jablonnem-osud-tajemnych-beden-objasnen-64217113>
8. Naše řeč, Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v.v.i. [online]. [cit.10.2.2022]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=6482>

9. Svazky.cz: Vysvětlivky, vybrané zkratky a časté dotazy [online].
[cit.10.1.2022]. Dostupné z: svazky.cz/faq.html
10. Totalita.cz, Vznik a vývoj totalitního režimu v Československu [online].
[cit.1.12.2021] Dostupné z: <http://totalita.cz/stb/stb.php>
11. Totalita.cz: Vznik a vývoj totalitního režimu v Československu [online].
[cit.1.12.2021] Dostupné z: www.totalita.cz/stb/stb_a_bukanyr/php
12. Totalita.cz: Vznik a vývoj totalitního režimu v Československu [online].
[cit.1.12.2021] Dostupné z: http://totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc.php

Seznam příloh

Příloha č.1 - Prohlášení československé samostatnosti (1918)

Příloha č.2 - Ústavní dekret prezidenta republiky o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné

Příloha č.3 - Zpráva o Akci Bukanýr